

Velvoksen navr i Jægersborg Dyrehave. (ES).

ahorn som benævnelse for masret (knudret) ved, derfor kan navnet sigte til dette, jf. næve = knyttet hånd. *Masholt* 1561–78, *maser* o. 1700–o. 1800 fra tysk; *fule* Als, VJylland måske til ful = stinkende, rådden og da overført fra tørst eller hæg med ram barklugt (3). Drejere bruger veddet til ladestokke, pistol-skæfter, tobaksdåser m.m., snedkere til bl.a. bordplader, til hjulmagerarbejder, således nav »hvoraf formodentlig det danske navn er kommet«; det spaltede ved til flettede piskeskafter; giver godt brændsel og betydelige mængder potaske (1800; 4). Veddet har været efterspurgt til skeer (5), anvendes nu som ahornens og lønnens (6). Der kan farves brunt med barken (7), drengene lavede flitsbuer af grenene (VSjælland o. 1870; 8).

En purret naur, en allongeparyk i tæthed, af en vandig grøn farve *Hans Bjerregaard* (9).

LITTERATUR: (1) 398 1806,384f; (2) 622b 75; (3) 689 1,9 og 3,817f; 950 184; (4) 739 2,598f; (5) 145 1899,337; 622b 75; (6) 950 184f; (7) 398 1806, 384; (8) 161 1934; (9) 76b 184.

Rude, *Ruta graveolens*

Flerårig grågrøn 50–100 cm høj halvbusk med dobbelt eller tredobbelt fjersnitdelte blade og gulgrønne blomster i gaffelkvaste eller dobbelt-svikler; hele planten har efter gnidning en karakteristisk ram lugt.

Hjemmehørende i Sydeuropa, hos os enkelte steder forvildet fra tidligere dyrkning som læge- og krydderplante; den omtales o. 1650–1800 som plantet eller sået i haverne, »til indfatning af bede, dog finder mange den ubehagelig« som krydderi (1806; 1): »lugten er ikke blot stærk, i de flestes næser ubehagelig eller rentud æklende, men tillige mærkelig, foruroligende ... den har noget umenneskeligt ved sin totale mangel på varme« *Christian Elling* (2).

Rude o. 1300ff (rutæ, rudæ etc.) af det botaniske slægtsnavn med uvis betydning (3).

LITTERATUR: (1) 81 1647,59; 697 1648,340; 398 1806,404; (2) 213 131; (3) 689 2,500f.

LÆGEMIDLER

Harpestræng-afskrifter o. 1300 (1): ophæver lysten til kvinder; læger hoste; vand- og eddike-afkog drikkes mod mavesmerter, lunge- og brystlidelser, smerter i ribben eller lår; mod febersot (malaria?) bades med oliedekokt af den grønne plante; saften indtages for bylder i kroppen; den friske plante spises for svagsynede øjne og for at hindre konception. Saften af rude og fennikel blandes med hønsegalde og honning til salve, der giver klare øjne; saften blandet med roseneddike og -olie hjælper mod hovedpine, inddryppes for at stille næseblødning. Har man drukket plantens saft eller spist den rå, kan man ikke skades af gift. Olie- eller smørafkog hjælper for hævede testikler, indvortes bylder og sygdomme.

1400-t: knust grøn rude og laurbær blandet med regnorme og eddike eller med eddike og rosenolie lægges på ansigtet for hovedpine. Bestanddel af middel mod feber, hjertesmerter, gulsot, epilepsi og gutta (hudlidelse); frøene blandes med dueskarn og oksymel (indkogt »sirup« af eddike og honning) for vattersot; vindkokt eller frøene blandet med hjorte- eller gedehorn indtages mod snue, frø af rude og kål knust i honning for hoste. Plantens saft blandet med mælk, ærtemel og sæbe til omslag mod synkebesvær; saften af rude og roe (Beta) dryppet i næsen fjerner dens stank, vinafkog stiller næseblod; for smertende, rindende osv. øjne: saften eller denne blandet med fennikel-

olie og honning inddryppes, øjnene pålægges bladene kogt i vin, tørret rude og eddike, saften blandet med honning, med æggeblomme, med vin, med morgendug, med fennikel, brændt salt og ingefær i vin, med saften af jernurt (?) i vin (gør blind seende); saften er bestanddel af en øjensalve, den smøres også på hovedets gnidder og lus (2). – Spises mod mørke og tågede øjne; nydt af mænd modvirker planten kødets lyst, men hos kvinder øges deres libido; ofte spist modvirker den spedalskhed, lindrer et tungt hoved og rensr hjernen (3). – Knuses med eddike til omslag mod ophørt vandladning. Rødderne anvendes med hvedeklid og eddike til omslag på bullen penis, lægges knust med salt og honning på smertende knæ, er komponent i gigtsalve (4).

Christiern Pedersen 1533: kvinder, der ofte spiser rude, bliver »ukyske af hede og får begær til mænd«, men på mænd virker den friske urt eller (om vinteren) frøene i vin stik modsat (64b), sml. portulak s. 157. Bladene, valnødkærner og figen spises som modgift og mod pest, for pest drikkes rude kogt med figen og isop i øl eller vin (85b, 86a); bestanddel af mundskyllevand mod pokker = syfilis eller kopper (86b). For smerter i bagehovedet pålægges knust rude i eddike og olie (3a), de pulveriserede frø indsnuset rensr hovedet (8a). Knust med salt og honning til omslag for lamelse (74a), indgår i omslag for sidesmerter (48b), mod vattersot drikkes planten indkogt med vin (36b), de knuste blade blandet med fiskefedt lægges på gigtsmerter (75a), indgår i omslag for hjerteonde (26a). Er livmoderen tilstoppet, bades fra navlen og nedefter med afkog af planten i olie og hønse- eller gåsefedt (68a sml. 68b), saften koges med smør til maveplaster for kvalme (20a), mod tarmforstyrrelser lægges rude kogt i olie på maven og anus (47a), mod forstoppelse bades med og pålægges anus vandafkog og de kogte planter (51a). Knust rude blandet med honning og lagt på navlen uddriver orm (44a). Lugter man ilde efter at have spist hvidløg, spises bladene i eddike (13a). Saften blandet med honning eller med morgendug og vinrankens saft klarer synet, rude indgår i råd for syge øjne (8b, 9b, 10a) og en vædske til inddrypning for »øresot« (11a); den knuste plante eller asken af den brændte indsnuses for næseblødning (10a-b). Bestanddel af gurglevædske for halsbylder (15a), på pestbylder lægges knust rude blandet med hundemøg (83b).

Henrik Smid 1546ff (5): planten »modstår al

edder og forgift«, vinafkog som drik stiller smerter i hjernen og lænderne, åbner lungernes rør, stiller hoste og åndenød, er god for malariapatienters frysen; afkog af rude og dildfrø i vin drikkes mod mavesmerter (kolik), destilleret vand af planten har samme egenskab, regnvandsdekot stiller diarré, afkog i bomolie uddriver indvoldsorm; lægges knust med roseneddike på panden mod hovedpine, saften inddryppes for ørepine, rude knust med bygmel lægges på smertende øjne og værner dem mod blindhed. Saften blandet med alun, salpeter og honning læger ringorm, pletter, det bulne og skurvede hoved. Olivenolieudtræk af grøn rude kogt med vand varmer de forkølede lænder, nyrer, blæren, livmoderen og »fødselens lem«, uddriver tarmluft og stiller sidesmerter.

Simon Paulli 1648, 340: ud fra de gamles erfaringer kan den anbefales »mod pest såvel som anden gift«. Rude dæmper kønsdriften, men i klosterhaver planter man oftere og meget hellere artiskok, selleri, asparges, persille o.a. urter fremfor rude, »hvad årsagen dertil er, kan jeg ikke vide, vil heller ikke tale derom« (de nævnte planter blev tilskrevet afrodisiakiske virkninger). Planten er god for kolik. I juni bør man om morgenen spise rudeblade med salat i eddike (1600-t; 6).

Er manden meget begærlig efter kyskhed, skal han spise friske ruder med vineddike, men samme gør kvinden ukysk (1640; 7).

Bladene af rude m.m. lagt i eddike hjælper mod forgiftning og værger mod pestsmitte (1632; 8), i pesttider skal røges med grøn rude og fem andre planter samt spåner af gedebukkens horn (1693; 9).

Rude og salvie kogt i olie lægges på gigt (1632; 8).

Bestanddel af afkog, der »giver godt sind og stærk hukommelse« (10). Dekot med hvidsten drikkes mod skørbug (o. 1820; 11), pulveriseret rude, matrem og perikonolie anvendes til salve på håndleddenes pulsåre for apopleksi (1799; 12). Mod »sommersyge« spises roden på smørrebrød og planten stoppes i næseborene (1743; 13). Bestanddel af dekokt mod øresusen (14).

Øl- eller eddikeafkog af »vilde ruder« drikkes mod vandladningsbesvær (15), eddike- eller øldekokt er urindrivende (16), afkog eller bladene spist på smørrebrød er mavestyrkende (o. 1800; 17). For indvoldsorm lægges rude blandet med honning på navlen (1807; 18).

Mod halsonde eller hæshed gurgles med dekokt af rude, isop og salvie med alun (o. 1700) eller

Blomstrende rude. (ES). Overfor: *Vignet fra Bonde-Practica, 1744.*

tilsat bertram i stedet for isop (19). Rude indgår i tandrensende mundskyllevand og afkog for tandpine, vinafkog hældes i hul tand, tandkødet bades dermed (20). Mundskylning med rude styrker tænderne, værner tandkødet mod forrådnelse (1806-16; 21). Knust rude i honning gnides på rindende øjne (1807; 18), de bades med destillat af rude, rose og vejbred (22), dekokt af rude skal kunne læge syge øjne (23), dampen heraf hjælpe for øjensvaghed (o. 1800; 17). For at kopper, »småpokker«, ikke skal blinde øjnene, hænges roden om barnets hals (1807ff; 24). Klog mand (d. 1624) i Jested SV-Jylland behandlede friske sår med rude plukket St. Hans aften, sat på rhinskvin og iblandet hestegødning (25), samme sårlegemiddel, men uden hestemøg, kendes fra Gørding VJylland (26). Rude og løvstikke blandes med honning til plaster på hævede og smertende knæ, med hvidløg på slangebids, med hvidløg, honning og salt på hundebids, klid kogt i rudesaft løsner hårdt kvindebryst og lægges på bids af giftigt dyr (1769; 27). Asken af brændte rudeblade indsnuses for næseblod; roden holdt i hånden stiller blødning efter fødslen (1640; 28). Holdes saften under patientens næse og han nyser, er det et godt tegn, »hvis ikke, er der intet håb« (29). Farmakopeen 1772 har urt og frø; drogen føres på nogle apoteker.

Bladene nævnes blandt midler mod hestens forfangenhed og kværke, saften mod blodstallen (30); for springorm gnides de knuste blade med svinefedt i øret (o. 1700; 31). Planten har været benyttet mod oksens ondartede lungesygge, saften mod dens nældefeber (32); rude indgår i kvægpestmiddel 1745 (33). - Nævnt blandt råd mod svinets giftning, svinesygge og -død (1600-t; 34).

LITTERATUR: (1) 343 13f,138f jf. 271 (1400-t); (2) 15 2,12f,15-20,24-27,29,37-39,44 jf. 45f; 50f,61,73, 93; (3) 348c 85; (4) 348b 32f,38,52; (5) 841 1577,10, 128a; (6) 1004b 38; (7) 488g 3,599f; 161 XII,bl. 304 (1871); (8) 488o 133; (9) 488o 302; (10) 328f 2,108, 152; (11) 1008 4,1916,531; (12) 858 53; (13) 488o 179; (14) 328f 1,41; (15) 328f 2,87; (16) 217 1807, 25; 488i 6,1,78; (17) 398 1806,404; 427 1809,50; (18) 217 7,18 jf. 488o 214; (19) 488o 137 (halssår),161, 294; 328f 1,180; (20) 83 81,83,85f,89,98,102; 665 125,137; (21) 398 1806,404; 427 1809,50; 485 1816, 59; (22) 488o 214; (23) 398 1806,404; (24) 217 1807, 351; 273 183; 488o 154; (25) 257 3,1911-14,634; (26) 257 1914,634; (27) 488o 48,112,145,178; (28) 488o 107,160; (29) 488o 58; (30) 83 47,82,111; (31) 178 1935,24; (32) 83 154,198; (33) 249 4,1909-11,568; (34) 83 302,310f.

ANDEN ANVENDELSE

Væselen æder rude, før den giver sig i kamp med slanger, så skades den ikke af giften (o. 1300ff; 1). Man har plantet rude ved salvie for at hindre giftige dyr i at opholde sig på den (1774; 2); nogle mener, at lugten fordriver tudser (1806; 3), indgår i dekokt til kvægvask mod fluer (4).

Man bør i marts krydre dagligøllet med rude, salvie og peber (1634; 5). Rude er blevet brugt til en skarp kryddereddike, til at friske luften op med i sygeværrelser og som husholdningskrydderi, nu (1918) anvendes planten mest til fabrikation af rudeolie, der indgår i bittere, toiletmidler, cognac (6); den kan anvendes som krydderi i suppe og råkostretter.

LITTERATUR: (1) 343 14,139; 697 1648,340; 488i 2,225; (2) 452 3,107; (3) 398 1806,404; (4) 515 1854, 176; (5) 1004 1634,19, 1004b 18; (6) 480 38.

